Джерело: **Читанка з філософії: У 6 книгах. – К.: Довіра, 1992. – Т. 1: Філософія стародавнього світу. – С. 27 – 40.**

МАХАБХАРАТА

Махабхарата (букв.: «бхарат» — підтримуючий воїн) — велика оповідь про Бхаратів, епічна поема про боротьбу між двома родами — Пандавами і Кауравами. Датується першою половиною I тис. до н. є. Належить до священного переказу — смріті. Складається з 100 тисяч двовіршів (шлок), розподілених на 18 книг. У Махабхараті згідно з традицією розрізняють три верстви, або редакції, що називаються Вайшампаяни, В'яси і Сауті.

Махабхарата створювалась століттями, філософські концепції, викладені в ній, хоч і відзначаються загальною спрямованістю, проте далеко не однорідні. У Махабхараті, на відміну від Упанішад, де філософія подана в несистематизованому вигляді, з'являються цілі філософські трактати і концепції, які мають більш фіксований понятійний апарат.

Саме в цей період виникають головні філософські системи Індії. Основні серед них — Сапкх'я і Йога. У Махабхараті поряд з релігійно-ідеалістичними концепціями більш повно відображено, ніж в Упанішадах, матеріалістичні вчення (вчення Панчашикхи).

Найбільш вагомими текстами філософського змісту є: «Книга Санатсуджати» (V книга), «Бхагавадгіта» (VI книга), «Мокшадхарма» (XII книга), «Анугіта» (XIV книга).

«КНИГА САНАТСУДЖАТИ» РОЗДІЛ 43

Санатсуджата сказав:

4. Я назву тобі нерозкрите знання предків, добуте розумом (буддхи) і (вправою) в брахмачар'я [1]; ті, хто досяг цього, полишають світ смерті; воно властиве завжди тим, хто вихований духовним учителем (гуру).

10. Учень повинен завжди з пошаною наближатися до вчителя, із щирістю і повагою прохати (про навчання), не зазнаватися, не замишляти лихого — це перший ступінь (вправи) брахмачар'я.

[1] *Врахмачар'я* — період учнівства (12 років), правила поведінки для учня.

12. Нехай він зробить приємне вчителю своїм життям, майном, діями, серцем (мапасом) ', словом; це називається другим ступенем.

14. Усвідомлення, що його «я» створене вчителем і осягання значення (вислову): «Я існую ним», коли учень думає про нього з палкою свідомістю (буддхи), називається третім ступенем.

15. Не віддячивши вчителеві за набуті знання, він не] повинен іти геть, подумавши: «Я й так багато для нього зробив!». Хвалькувато нехай він так не каже; це —і четвертий ступінь (виконання) брахмачар'ї.

РОЗДІЛ 45

Санатсуджата сказав:

I. *То* [2] — чисте, велике світло, полум'яне, багатославне; воістину *То* шанують боги, з нього сяє сонце.

II. Немає образу, в якому *То* можливо споглядати, нічиї очі не можуть бачити його, але той, хто розумом і серцем у думці його пізнає, той стане безсмертним.

22. Слід знати, що Всесвіт у *Тому* простягнутий, алеї словами вимовити *То* ми не можемо.

25. Жодної ноги не може витягти, виходячи з води, перелітний птах [3], а коли витягне ногу, і смерть, і безсмертя щезнуть.

31. І мудрий в обидва світи просякає пізнанням, чинячи чи не чинячи пожертву Агні.

38. Для споглядання недосяжний його образ, його осягають тільки ті, хто очистив цілком свою сутність. і Добрий і мудрий не тямиться серцем (манасом); хто прочанином став, той досягне безсмертя.

40. Начотчики і лицеміри ховаються, як змії в хащі, в ній бродять заблудлі смертні люди, збожеволівши від страху в безголоссі.

46. Не палає його серце гордовитою мовою, не вивчає він (шруті) [4], не підносить жертв Агні. Він (йогін) думкою бачить нікчемність браминства; хай буде «пізнання»: ім'ям тому, чого мудреці досягають.

[1] *Манас* — розум, серце в психологічному розумінні.

[2] *То* (Тат) — позначення істинно сущого. [1] *Перелітний птах* — душа.

[4] *Шруті* — букв.: «почуття», «одкровення».

48. Хто в усіх істотах, розкиданих і полонених, (Єдиного) Атмана бачить, той сумувати більше не буде.

51. Заповідаю: «Я є отець, мати і син також. Я — Атман усього, що існує і що не існує».

52. Я — шанований Праотець, батько і син, Бхарата. Ви перебуваєте у моїм Атмані, але я не ваш, і ви не мої.

54. Менш, ніж найменший, він, благосний, пильнує у всіх істотах його, отця, захованого в лотосі (серця), в усіх істотах пізнають йогіни.

«БХАГАВАДГІТА»

Бхагавадгіта (букв.: «божественна пісня») — релігійно-філософська пам'ятка Староіндійського епосу. Остаточно сформульований і зафіксований текст поеми в 700 шлоках (двовіршів) слід датувати VII — IX ст. до н. є., тобто часом створення першого авторитетного коментаря до неї — Гітабхашьї Шанкари.

РОЗДІЛ 2

Текст 8. Я не в змозі вгамувати біль, що висушує мої почуття. Його не притлумить навіть процвітаюче царство, що не має рівних собі на землі, і верховна влада, подібна до тої, яку мають напівбоги в небесах.

Текст 11. Всевишня божественна особа сказала: «Виголошуючи ці слова, ти переймаєшся тим, що не варте вболівання. Мудрі не вболівають ні за живих, ні за мертвих».

Текст 12. Ніколи не було так, щоб не існував я або ти, чи всі ці царі; і ніколи не буває так, щоб будь-хто з нас припинив своє існування.

Текст 14. О сину Куїнті, тимчасовий вияв щастя й нещастя та їх зникнення в певний строк подібні до приходу і відходу зими й літа. Вони породжуються з чуттєвого сприйняття, о нащадок Бхарати, і людина мусить навчитися зносити їх так, щоб вони її не турбували.

Текст 20. Для душі не існує ні народження, ні смерті. Вона ніколи не виникала, не виникає й не виникне. Вона — ненароджена, стала, завжди існуюча, одвічна. Вона не знищується, коли гине тіло.

Текст 29. Одні позирають на душу, як на диво, інші говорять про неї, як про диво, чують, що про неї гово-

рять, як про диво, але ж є такі, котрі, навіть почувши про неї, не здатні зрозуміти її.

Текст 30. О нащадок Бхарати, той, хто втілений у цьому тілі, ніколи не може бути вбитий. Тому не слід побиватися за живими істотами.

Текст 44. Ті, чий розум занадто прихильний до плотських утіх і матеріального статку, ошукані цим, не можуть зважитись віддати себе служінню Всевишньому Господу.

Текст 45. У Ведах багато говориться про три гуни ' матеріальної природи. О Арджуно, звільнись від впливу цих трьох гун, від усілякої двоїстості, від прагнення до наживи і самозбереження і утвердись у своїм «я».

Текст 47. Ти маєш право лише виконувати свій обов'язок, але наслідки твоїх дій не належать тобі. Ніколи не вважай себе причиною наслідків своєї діяльності і не намагайся ухилятися від виконання свого обов'язку.

Текст 51. Мудрі, віддаючи себе вірному служінню Господу, визволяються від кайданів карми [2] і кругообігу народження і смерті й досягають стану, непідвладного стражданню.

РОЗДІЛ 3

Текст 43. Отже, пізнавши свою трансцендентальну сутність стосовно матеріального сприйняття, думки і розуму, о сильнорукий Арджуно, людина повинна посилити розум свій за допомогою зрілого духовного розуму (свідомості Крішни) і, таким чином, духовною силою перемогти цього ненажерливого ворога — похіть.

РОЗДІЛ 4

Текст 18. Той серед людей розумний, хто бачить бездіяльність у дії і дію в бездіяльності; його становище трансцендентальне, хоч він і зайнятий різноманітною діяльністю.

Текст 36. І якщо навіть ти, найбільш грішний з-поміж

[1] *Гуна* — букв.: «нитка», «волокно». Розрізняють три гуни, діалектичний рух яких зумовлює світовиявлення: саттва (ясність, рівноваженість), раджас (потяг, пристрасть) і тамас (відсталість, морок).

[2] *Карма* (діяльність) — непорушний закон відплати за вчинки, жадання, наміри, який визначає долю живої істоти.

усіх грішників, піднімешся на корабель трансцендентального знання, ти здолаєш океан лиха.

Текст 38. У цьому світі немає нічого більш піднесеного й чистого, ніж трансцендентальне знання. Це знання — зрілий плід усього містицизму. І той, хто досягне досконалості у відданому служінні, відчує свого часу насолоду від цього знання.

РОЗДІЛ 5

Текст 19. Той, чий розум став урівноваженим, уже здолав народження і смерть.

Текст 21. Таку визволену людину не ваблять матеріальні почуттєві втіхи. Вона завжди перебуває у трансі, черпаючи блаженство у собі. Таким чином, самореалізована особа втішається необмеженим щастям, бо вона зосереджена на Всевишньому.

Текст 27—28. Відлучившись від усіх зовнішніх об'єктів чуттєвого сприйняття, зосередивши погляд у міжбрів'я, стримуючи вдих і видих у ніздрях, контролюючи таким чином думку, почуття і розум, трансцеденталіст, котрий прагне визволення, звільняється з-під влади бажання, страху і гніву. Той, хто завжди перебуває у такому стані, вже, безумовно, вільний.

РОЗДІЛ 6

Текст 8. Людина досягає самореалізації і називається йогом ' (містиком), коли вона повністю задоволена своїм становищем завдяки здобутим знанню і розумінню. Така людина досягає духовного рівня і повністю володіє собою. Вона не бачить різниці між галькою, каменем і золотом.

Текст 20—23. У стадії досконалості, що зветься трансом, або самадхи, розум людини завдяки заняттям йогою повністю відволікається від матеріальної розумової діяльності. Цей ступінь досконалості характеризується здатністю людини усвідомити свою сутність чистим розумом ' черпати радість і блаженство в самому собі. У цьому

[1] *Йога* — букв.: «з'єднання», «напруга». Слово має багато смислових відтінків і в філософії стало технічним терміном для вираження ідей роботи над собою. Індійська традиція розрізняє чотири основні йоги — джнана, раджа, бхакті й карма.

радісному етапі людина відчуває безмежне трансцендентальне щастя, відчутне через трансцендентальні почуття. Затвердившись на цьому рівні, вона ніколи не зрадить істині і, досягнувши її, зрозуміє, що немає нічого більшого за це. Той, хто перебуває у цьому стані, ніколи не почувається приголомшеним, навіть найтяжчим лихом. Це й є справжня свобода від усіх страждань, що виникають від зіткнення з матеріальним.

Текст 29. Істинний йог бачить Мене в усіх істотах, а також бачить кожну істоту в Мені. Справді, самореалізована особа бачить Мене, Всевишнього Господа, скрізь і в усьому.

Текст 36. Для того, чий розум неприборканий, самореалізація — важкий труд. Але обов'язково досягне успіху той, хто володіє розумом своїм і хто йде до мети правильним шляхом. Така Моя думка.

Текст 40. ...Друже мій, зло ніколи не подолає того, хто творить добро.

РОЗДІЛ 7

Текст 8. О сину Куїнті, Я — смак води, Я — світло сонця і місяця, склад «ом» у ведичних мантрах. Я — звук в ефірі і хист у людині.

Текст 26. О Арджуно, будучи Верховною божественною особою, Я знаю все, що діялося в минулому, все, що відбувається тепер, і все, що має статися. Я також) знаю всі живі істоти — Мене ж не знає ніхто.

РОЗДІЛ 8

Текст 10. Той, хто в мить смерті сконцентрує свою життєву енергію між бровами і за допомогою сили йоги, не відволікаючись розумом, подумає про Всевишнього Господа з повною відданістю,— безумовно, досягне, Верховної божественної особи.

РОЗДІЛ 9

Текст 5. Проте все створене не спочиває в Мені. Вдивись у Мою містичну могутність! Хоч Я і підтримую всі живі істоти, і хоч Я і знаходжусь усюди, проте Я не частка цього космічного прояву, оскільки Я сам — джерело творіння.

Текст 7. О сину Куїнті, наприкінці епохи всі матеріальні прояви входять у Мою природу, а з початку наступної, завдяки Моїй могутності, я творю їх знову.

Текст 13. Великі душі, о сину Притхі, ті, що не сховані ілюзією, знаходяться під заступництвом божественної природи. Вони цілком присвячують себе відданому служінню Мені, тому що знають: Я — Верховна божественна особа, одвічна і невичерпна.

Текст 17. Я — Отець цього Всесвіту і мати, Я — опора і прародитель. Я — об'єкт пізнання і Той, хто очищає, і склад «ом». Я також Ріг, Сама і Яджур Веди.

Текст 25. Ті, хто вклоняється напівбогам, народжуються поміж напівбогів; ті, хто вклоняються предкам, відходять до предків; ті, хто вклоняються примарам і духам, народжуються серед цих істот; а ті, хто вклоняються Мені, будуть жити зі Мною.

Текст 30. Навіть коли людина здійснює дуже негідні вчинки, але віддано служить Господу, слід вважати її праведником, бо вона на правильному шляху.

РОЗДІЛ 10

Текст 3. Той, хто знає Мене як ненародженого, такого, що не має початку, як Верховного владику всіх світів, той, хто не піддається впливу ілюзій, звільняється від усіх гріхів.

Текст 4 — 5. Розум, знання, звільнення від сумнівів і помилок, терпимість, правдивість, володіння своїми почуттями, керування своїм розумом, щастя і нещастя, народження, смерть, страх, відвага, відмова від насилля, урівноваженість, аскетизм, милосердя, слава і безславність — усе це різні якості живих істот, створені Мною єдиним.

«МОКШАДХАРМА»

РОЗДІЛ 275 (9855—9873)

Юдхиштхіра сказав:

1. Про визволення та найкращий спосіб (його досягнути) Ти говорив, Праотче. Про цей спосіб я хочу дізнатись достеменно, Бхарата '.

[1] *Бхарата* — букв.: «підтриманий» (про вогонь). Ім'я брата Рами. '

Бхішма сказав:

5. Треба відтяти гнів терпінням, бажання—відсутністю мрій; мудрий повинен розсіяти сонливість, в ясності (саттві) вправляючиеь.

6. Тверезістю треба оберігати себе від страху, а діяльністю того, хто пізнає поле ', (треба керувати) диханням; треба суворістю притлумити потяг, ненависть,

7. Блукання, помилки, заклопотаність, (суєту) повинен відстороняти вправами той, хто знає основу; сон і мрії — вправами в знанні.

8. Напасті, хвороби — долати помірною їжею, що легко засвоюється; пожадливість та засліплення — задоволеністю та осмисленням суті предметів.

9. Співчуттям — долати несправедливість, дотриманнями дхарми (обов'язку) долати промахи; жадання багатства — усуненням прагнень.

10. Усвідомлення тлінності світу долають біди, голод йогою усувають пандіти; милосердям — зарозумілість і вдоволеністю — жагу життя.

11. Лінощі — раннім підйомом, нерішучість — рішучістю долати, багатослівність — мовчазністю, страх треба долати відвагою.

12. Мову, (що знаходиться) в серці (маиасі), треба стримувати розумом (буддхі), а її стримують оком знання; знання — пробудженням Атману; Атман же сам себе приборкає.

13. Доброчесний, умиротворений усе це повинен осяг-Я нути, розсікаючи перепони (для досягнення) йоги; віщі їх п'ять розрізняють.

14. Пристрасть, гнів, пожадливість, страх і п'яте —Я сонливість покинувши, хай перебуває стримуючий мову н (етапі) йогічної садхани.

15. Роздуми, вивчення Писань, щедрість, прямодушність, совісливість, терпеливість, чистота в харчуванні чистота почуттів, самовладання, правдивість.

16. Ось чим живиться (світла) сила і знищується зла. Так здійснюється зачинання (йогина) й розвивається істинне знання (віджнана).

17. Той могутній пісник, котрий відкинув гріхи, здо-

[1] *Поле* — букв.: «той, хто пізнає поле», тобто, джива або пуруша, який ще не здобув визволення, і «той, хто пізнав поле» — визволений пуруша (атман).

лав почуття, підкорив своїй волі пристрасть, гнів, нехай сам себе введе в обитель Брахмо.

18. Безпомилковість, неприхильність, відмова від пристрасті та гніву, безпечальність, відсутність нерішучості, сталість, несхитність.

19. Саме такий шлях до визволення,— добропристойний, незаплямований, чистий; так долається пристрасть, приборкується слово, тіло, серце (манас).

РОЗДІЛ 322 (11852-12043)

2. Як позбавитись від цього «я», від «я» існуючого (тіла)? Що таке найвище визволення? Про це скажи мені, Праотче!

29. Повторюю: найвищий закон для цього визволення — незворушність, адже вона породжується знанням, визволяє.

30. Знанням чиниться зусилля, велике досягається зусиллям; велике звільняє від протиріч; це і є досконалість, що дістає нас (з сансари).

38. Серед освічених у (вченні) про Визволення, котрі (вважають) найвищим у світі знання і відчуженість від усіх справ, існують три погляди на визволення.

39. Деякі люди, обізнані з писаннями про визволення, проповідують погляди на знання (джану), інші ж подвижиики-провидці проповідують погляди на (визволення) від справи (карми).

40. Визволення — це відокремленість (кевала) двох: дії і знання; хто цю третю (точку зору) проповідує, той махатма '.

41. Ставлення до самоопанування (яма) і дотримання обітниць (ніяма), до хтивості, ненависті, злодійства, обману, гордині, приязне однаково у (жебраків) та у господарів.

50. Відсутність майна ще не є визволення; володіння майном — ще не пута, не відсутність майна, не протилежне,— а тільки знання визволяє.

Сулабха сказала:

79. Дев'ять і дев'ять пороків [2] псують мову, а розуміння вільне (від них), доцільне, вісімнадцятьма якостями сповнене.

[1] *Махатма* — букв.: «висока душа», про високодуховних людей.

[2] *Дев'ять і дев'ять* — трактат про теорію мови.

80. Про п'ять умов доцільності, о раджа': витонченість, розсудливість, послідовність, ясність доводів-висновків повинна бути мова, що називається (розумною).

81. Слухай про ознаки цих вимог — витонченість та інші у понятті, в слові, у виголошенні слова.

82. Якщо знання різних предметів пізнання протікає по-різному, і скрізь) панує розум (буддхи), то це вважається витонченістю (мови).

83. Якщо (правильно) розподілені якості, (що розглядаються) , недоліки, (якщо наводяться) доцільні приклади, то це вважається розсудливістю (мови).

84. (Врахування), що спочатку, а що потім треба сказати з того, що підлягає обговоренню, називають люди, що знають красномовство, послідовністю побудови мови.

86. Якщо (викликане) потягом виявляється відвертанням виникнення пристрасті і (показується), як схильність зумовлює поведінку, це зветься обґрунтуванням (вчинків).

97. З'єднання — таке тут спільне існування істот, раджа. Звук, дотик, смак, образ, запах і п'ять індрій [2].

99. У (почуттів) немає здатності пізнавати ні себе, і ні інших (чуттів): не знає око про здатність бачити, до себе не прислухається.

100. І все ж вони не переступають своєї (межі) і не зливаються один з одним, як вода з пилом.

102. Так само, як предмети пізнання діють спільно з іншими причинами пізнання, з пізнаванням і пізнанням безпосередньо пов'язана найвища властивість (гуна), її називають манас.

103. Вирішенням питання, що праведно, що неправедно, є те, що вважається тут дванадцятою, найвищою властивістю, яка іменується буддхи [3].

104. Вона звільняє від сумніву, що виник відносно предмета пізнання; далі цієї дванадцятої властивості (гуни) є тринадцята, що іменується саттвою.

105. Людина за своєю суттю визначається багатством чи бідністю саттви. «Я — діяч» — так (зветься) ще одна, чотирнадцята властивість.

106. «Це моє», «Не моє» — так цю властивість визна-

[1] *Раджа* — князь, цар; махараджа — великий князь.

[2] *Індрія* — назва реактивних сил організму. В Індійській філософії розрізняють 5 сприймаючих та 5 діючих індрій.

[3] *Буддхи* — букв.: «розум», «розумна воля».

чають. Потім вище налічують п'ятнадцяту властивість, раджа.

107. Вона сполучає окремі частини, а тому називається суммой, потім вище є шістнадцята властивість — з'єднання.

108. Пракриті' і виявлене (в'якта) — так називаються дві властивості, що проникають одна в одну; щастя — нещастя, смерть — старість, приємне — неприємне, досягнення — невдача.

109. Така дев'ятнадцята (властивість), двоїстістю її називають. Вище за дев'ятнадцяту є ще одна властивість, на ім'я Кала [2] (час).

110. Виникнення і загибель істот, знай,— така двадцята властивість. Це двадцятичленне з'єднання та п'ять щільних сутносте (бхутів).

111. Є ще парні властивості — бування — небування; такі всі двадцять; (сюди) додати сім властивостей, про які (вже) мовилось.

112. І три останні властивості: закономірність (відхи), походження (шукра), сила (бала), так нараховується двадцять і десять (тридцять); тепер перелічені (всі властивості) .

113. Те, в чому вони перебувають (усі) разом, зветься тілом; декотрі вбачають першопричину цих частин у невиявленій (пракриті).

114. Декотрі ж, тупоумні, виявлену (природу) вбачають як невиявлене чи виявлене або ж обидва вкупі, чи четвірку.

115. За першопричину всіх істот ті, що розмірковують, внутрішнього Атмана вважають. Через такі причини невиявлена (природа) приходить до виявлення в цих тридцяти розділах.

124. Усе в цьому світі безперервне, хто ж звідки походить чи не походить? Чий цей? Чий той? Звідки цей приходить? Чи нізвідки?

125. Який же тут зв'язок між істотами чи між членами одного тіла? Як від сонця, від самоцвіту і дерева вогонь (виникає).

126. Так істоти із сполучення (тридцяти) частин народжуються. Адже в собі і собою ти себе споглядаєш.

[1] *Пракриті* — «діюча» природа, принцип, формоутворюючий початок. Матерія, що протиставляється духу. Пракриті розглядається або як атрибут субстанції, або як прояв духу.

[2] *Кала* — час.

127. Також і Атмана ти в собі (і собою) бачиш, та чому (того ж) Атмана ти в іншому собою не споглядаєш

128. А якщо в собі й іншому ти тотожність вбачавши тоді чому мене не питаєш: «Хто ти? Чия ти?»

РОЗДІЛ 323 («ОЧИЩУВАЛЬНИЙ»)

9. Тут лічені дні, тут вік зникає і вривається життя;И чому ж ти, скочивши, не втікаєш?

14. Розум дурнів лише в сьогоднішньому дні, «до завтра далеко!»—так вони говорять безпечно, насолод-Я жуючись усім (без розбору, нагромадження), карми земної не бачать.

25. Із невиявленої (пракриті) виникло тонке за суттю тіло часу, його волосся — моменти, миті, його плечі — сутінки, очі — ясна й темна половина місяця, місяці — члени; так (мчить) той кінець, що людей (забирає).

26. Коли бачиш, як він невпинно біжить, мчить у бурхливому пориванні, стеж за ним постійно. Коли (твоє)в око не буде потребувати чужого, ведучого ока, (тільки)Я тоді перебуватиме твій розум (манас) у законі та найглибшому спокої.

33. Ти великі слова промовляєш, а на потойбічне не озираєшся. Наближається (старість), яку нишком готує смерть, а ти не розумієш!

37. Незабаром буря тебе змете, а далі чекає прірва,! отож дій заради благого кінця, скоро тебе поведуть одинокою (дорогою)!

40. Із вчиненого раніше через необачність чистого іі нечистого випливай хутчіш! Сину, не журися, про (нього) згадуючи; бережи своє єдине багатство!

41. Відносно справ, здійснених та нездійснених, для тебе, котрий відійшов у інше, поміж людьми немає свідка, рівного тобі самому, сину (мій).

58. Там не діляться один з одним своїми ділами: там втішаються стиглим плодом, народженим власним діянням.

70. Можна всього досягти, вивчаючи Писання, умертвляючи плоть та чисті справи звершуючи, це і є осягнення цілі, досконале знання, що накопичує багатство.

71. Чуттєвість — це кайдани для мудреця, для черні — радість. Доброчинні, їх розриваючи, відходять; непутящі не розривають.

4. Перебувай у дхармі, сину; спеку, найпекучіший хо-

лод, голод, спрагу й вітер знось, повсякчас стримуй почуття.

5. Правдивості, чесності, терпимості, покірності, самообмеження, умертвіння плоті, нешкідливості та доброзичливості дотримуйся по закону.

75. Тих, хто все відкидає, немилосердних, котрі мають лихі думки, залиш лежати збоку, прямуй у потойбічне невпинно.

77. Людина, котра повністю усвідомила це вчення як засіб та виконує свою дхарму старанно, матиме потойбічне щастя.

88. Той, хто досягне важкодосяжного людського вміння (цих) сходів у небо, повинен дуже берегтися, щоб не зірватися знову.

81. Того, чия думка невпинно лине у небо, доброчесним називають; хай за таким не уболівають рідні, сину (мій).

82. Чий розум не пригнічений, спирається на вірогідність, той собі забезпечив небо; для нього немає великого страху.

РОЗДІЛ 328 (12260-12311)

23. Без знання та його здійснення не може бути звільнення, а без допомоги гуру неможливо досягти знання — так вважають.

24. Вчителя — керманичем, а знання тут кораблем називають. Усе збагнувши, виконавши (все), що належить виконати, переправляючись, він може залишити і те, й інше.

25. Щоб не розколовся світ, щоб не розпалася карма, пращури дотримувалися закону, що містив у собі чотири ступені життя.

26. Так, після багатьох народжень та справ поволі, гарні й погані справи облишивши, досягають того, що тут називається звільненням.

29. Потрібно уникати вад, що повсякчас із пристрасті й пітьми постають, хто на шляху ясності (саттви) ствердився, той у собі Атмана побачить.

30. В усіх істотах себе і всі істоти споглядаючи, він не забруднюється (зовнішнім), як не намокає водоплаваючий птах.

31. Як птах, знизу (злітаючи), досягає безмежного у

вишині, так, покидаючи тіло, звільнений, вільний від і протиріч, досягає умиротворення.

32. Вислухай пісню, що колись проспівав тут Раджа яті; синок, її запам'ятовують двічі народжені, які розуміються на законах звільнення.

33. В Атмані світло, ніде більше, він у всіх істотах однаковий. У себе саму вдивлятися здатна повністю самозаглиблена свідомість (четаса).

34. Той, кого ніхто не боїться і хто не боїться нікого *і* іншого, хто не бажає, не ненавидить, той вступає в Брахмо.

35. Хто в жодній істоті нічого нечистого не спричиняє ділом, словом, думкою, той вступає в Брахмо.

36. Хто прилучається Атману в серці й відкидає засліплюючу заздрість, (хто) звільняється від хтивості, і омани, той зазнає стану Брахмо.

37. Хто, чи слухаючи, чи дивлячись, буває рівним до всіх істот, від роздвоєння вільний, (той) вступає в Брахмо.

38. Хто на похвалу й ганьбу однаково дивиться, на щастя — нещастя, на золото — залізо, приємне — неприємне, той вступає в Брахмо.

39. Хто на доцільне — недоцільне, на спеку — холод, на життя й смерть однаково (дивиться), той вступає в Брахмо.

40. Так само, як висунуті члени черепаха знову втягує, так і почуття втягує манасом убогий мандрівник.

41. Як при світильнику видно огорнений пітьмою одяг, так при світильнику розуму (буддхі) стає видимим Атман».